

Grzegorz Kęsik\*

## Architektura, dziedzictwo kulturowe i polityka przestrzenna w programach partii politycznych w Polsce

Architecture, Cultural Heritage and Spatial Policy  
in the Programs of Political Parties in Poland

STUDIA I ANALIZY

**Słowa kluczowe:** partie polityczne, polityka przestrzenna, architektura, dziedzictwo kulturowe, bezpieczeństwo kulturowe

**Key words:** political parties, spatial policy, architecture, cultural heritage, cultural security

**Abstrakt:** Artykuł, poprzez analizę programów głównych partii politycznych w Polsce (tych, które znalazły się w parlamencie po wyborach 15 października 2023 r.), próbuje odpowiedzieć na pytanie o obecność w rzeczonych programach postulatów powiązanych z architekturą (preferowaną przez Autora jako unikatowa i estetycznie tradycyjna), ochroną dziedzictwa kulturowego oraz szeroko rozumianą polityką przestrzenną. Kwestie te potraktowane zostały w niniejszym artykule jako istotna, aczkolwiek politycznie wciąż niedoceniana, część bezpieczeństwa kulturowego Polski.

**Abstract:** The article, through an analysis of the programs of the main political parties in Poland (those that were in parliament after the elections on October 15, 2023), attempts to answer the question about the presence in said programs of postulates related to architecture (preferred by the Author as unique and aesthetically traditional), protection of cultural heritage and broadly understood spatial policy. These issues were treated in this article as an important, although still politically underestimated, part of Poland's cultural security.

\* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9302-9042>; dr, Instytut Nauk o Polityce i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. E-mail: g.kesik@uksw.edu.pl.

## Wprowadzenie

Architektura, poprzez swoją wszechobecność w przestrzeni, ma wymiar najsilniej oddziałujący na człowieka<sup>1</sup>. Zarówno w postaci pojedynczych obiektów, jak i zorganizowanych zespołów urbanistycznych, kształtuje ona tożsamość ludzką, zarówno na poziomie jednostkowym, jak i zbiorowym. Tożsamość jest wprawdzie uczuciem o charakterze subiektywnym, które prowadzi do samo-identyfikacji (poczucia przynależności i odrębności), musi jednak opierać się na pewnych obiektywnych bytach-nośnikach<sup>2</sup>. Takimi bytami mogą być obiekty lub zespoły zabytkowe, tworzące szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe, stanowiące poprzez swoją tradycyjną estetykę, jeden z istotnych filarów bezpieczeństwa kulturowego kraju<sup>3</sup>. Jest to jednak jeden z tych filarów, którego obecność we współczesnej debacie publicznej jest zazwyczaj dość słaba: „Ochrona zabytków nie jest interesująca dla polityka. Jest co najwyżej widziana jako mało ważna część polityki kulturalnej, tej nieistotnej części ogólnej polityki. Ile można zyskać głosów w wyborach szermując ochroną zabytków?”<sup>4</sup>. Z kolei, istotna dla zachowania ciągłości zespołów zabytkowych, kwestia tradycyjnej estetyki w nowej architekturze, w Polsce praktycznie „nie istnieje” jako przedmiot głębszych rozważań – rzadko jest podnoszona zarówno przez architektów, jak i polityków – najczęściej przez lokalnych społeczników, którzy jednak pozostawieni bez merytorycznego i politycznego wsparcia niewiele są w stanie osiągnąć<sup>5</sup>. Tymczasem w tej właśnie materii najwięcej jest zaniedbań, ponieważ tradycyjny element estetyczny w architekturze został już niemal w całości zastąpiony unifikującym, globalnym (neo)modernizmem, przy użyciu którego nie daje się w pełni skutecznie promować oryginalnych, polskich wartości historycznych oraz kulturowych<sup>6</sup>. Wyzwaniem dla Polski, w dziedzinie bezpieczeństwa kulturowego, będzie zatem – poza utrzymaniem religii katolickiej i, wpływających z niej, tradycyjnych wartości – także powrót do tra-

<sup>1</sup> R. Scruton, *The Aesthetics of Architecture*, London 1979, s. 15.

<sup>2</sup> H. Skorowski, *Europa regionu. Regionalizm jako kategoria aksjologiczna*, Warszawa 1998, s. 59.

<sup>3</sup> Por. G. Kęsik, *The cultural security of Poland*, [w:] E. Szyszlak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski (red.), *Cultural security. Theory – Selected Aspects – Case Studies*, Lausanne 2023, s. 161–174.

<sup>4</sup> A. Tomaszewski, *Dziedzictwo i zarządzanie*, [w:] K. Gutowska (red.), *Problemy zarządzania dziedzictwem kulturowym*, Warszawa 2000, s. 8.

<sup>5</sup> G. Kęsik, *Polityka wobec miejskich przestrzeni historycznych. Uwarunkowania, podmioty, modele decyzyjne*, Saarbrücken 2014, s. 10.

<sup>6</sup> Por. G. Kęsik, „Spatial history-based politics”? *Remarks on Relations between Power and Architecture in Poland after Accession to the European Union*, [w:] A. Rudowski, M. Sulkowski (red.), *Poland in the European Union – Perspectives of Membership*, Warszawa 2017, s. 112–122.

dyscypliny estetyki, zwłaszcza w historycznych przestrzeniach miejskich. Aby to osiągnąć, w szerokim aspekcie, niezbędna jest właściwie prowadzona polityka przestrzenna, rozumiana jako działalność władz publicznych (głównie lokalnych) dla „zapewnienia ładu i harmonii układów przestrzennych, optymalnym kształtowaniu i wykorzystaniu przestrzeni” oraz „konieczności rozwiązywania problemów, wynikających z konfliktów, które mogą być generowane w trakcie realizacji jej założeń”<sup>7</sup>.

W realizacji wszelkich polityk, istotny wpływ (zarówno poprzez prawo stanowione w parlamencie, jak również w skali lokalnej) uzyskują partie polityczne, będące ważnym elementem współczesnego systemu politycznego, stanowiące czynnik mobilizujący i zarazem reprezentujący poszczególne części elektoratu<sup>8</sup>. Warto przy tym zwrócić uwagę na model organizacyjny polskich partii politycznych, który, jak pokazują badania, zdecydowanie coraz bardziej oddala się od modelu masowego, pomimo iż same partie w swoich statutach taki właśnie model deklarują, choć oczywiście nie nazywają go w ten sposób<sup>9</sup>. Obecnie coraz popularniejszy staje się model partii typu *catch-all* lub wręcz partii-firmy, skupionej na osiągnięciu osobistego sukcesu przez jej głównego lidera, przy bardzo nielicznym członkostwie<sup>10</sup>. Tego typu partie są obecnie w stanie osiągnąć pewien umiarkowany sukces w wyborach parlamentarnych oraz prezydenckich, najczęściej jednak nie osiągają go w wyborach lokalnych, a to z powodu braku struktur w terenie i tym samym niemożności skompletowania list kandydatów<sup>11</sup>. Zatem to partie bardziej masowe, posiadające rozbudowaną strukturę lokalną, uzyskują niewątpliwie większy, potencjalny wpływ na politykę przestrzenną i architektoniczną (kształtowaną szczegółowo przez samorządy terytorialne – zwłaszcza samorząd gminny), niż partie, które takiej lokalnej reprezentacji nie posiadają.

Warto zatem zadać pytanie, na ile kwestie związane z architekturą, ochroną dziedzictwa kulturowego lub chociażby szeroko rozumianą polityką przestrzenną, są obecne w programach polskich partii politycznych? Pytanie o wspomnianą „obecność” będzie zatem głównym problemem, poruszonym

<sup>7</sup> M. Feltynowski, *Polityka przestrzenna obszarów wiejskich*, Warszawa 2009, s. 9 i 11.

<sup>8</sup> A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006, s. 282. Zob. także M. Jarentowski, *Partie polityczne, wybory, parlament – wybrane zagadnienia konstytucyjne*, Warszawa 2021, s. 13–22.

<sup>9</sup> Por. K. Sobolewska-Myślik, *Partie polityczne na poziomie lokalnym*, [w:] E. Ganowicz, L. Rubisz (red.), *Polityka lokalna. Właściwości, determinanty, podmioty*, Toruń 2008, s. 302–304.

<sup>10</sup> K. Grzybowska, *Partie i systemy partyjne*, [w:] A. Pogłódek, B. Szmulik, R. Zenderowski (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie, polityce i prawie*, Warszawa 2022, s. 262.

<sup>11</sup> K. Sobolewska-Myślik, *Partie polityczne na poziomie lokalnym...*, s. 304.

w niniejszym artykule – jako przyczynek do oceny aktualnego stanu „politycznej żywotności” istotnej części bezpieczeństwa kulturowego Polski.

Celem odpowiedzi na powyższe pytanie zastosowana zostanie metoda analizy treści programów partii politycznych pod kątem tytułowych zagadnień – poprzez wyszukiwanie i prezentację tych fragmentów, które dotyczą architektury, dziedzictwa kulturowego oraz polityki przestrzennej – wraz z dodatkową interpretacją własną niektórych zapisów programowych. Analizie poddane zostaną programy tych partii politycznych, których członkowie uzyskali mandaty poselskie startując, w ramach komitetów wyborczych, w wyborach parlamentarnych 15 października 2023 roku. Programy partii tworzących szersze koalicje zostaną przeanalizowane zarówno w wymiarze zbiorczym, jak również osobno. Natomiast kolejność prezentowanych partii będzie następująca – najpierw zostaną zaprezentowane partie, tworzące po wyborach z 2023 r. koalicję rządzącą, a następnie zostaną zaprezentowane programy partii opozycyjnych.

## **Program Koalicji Obywatelskiej oraz partii ją tworzących**

Koalicja Obywatelska, założona w 2018 r., składa się obecnie z następujących partii: Platforma Obywatelska, Nowoczesna, Inicjatywa Polska oraz Zieloni. W rzeczoney koalicji zdecydowanie dominuje Platforma Obywatelska. Najważniejszym, aktualnym dokumentem programowym rządzącej obecnie w Polsce Koalicji Obywatelskiej, dostępnym także na stronie internetowej Platformy Obywatelskiej (jako oficjalny program tej partii), jest dokument o nazwie „100 konkretów na pierwsze 100 dni rządów” – z września 2023 r. W prezentowanym programie brakuje propozycji odnoszących się wprost do omawianego w niniejszym artykule zagadnienia. Są natomiast dwie propozycje luźno związane ze sferą polityki przestrzennej, warte odnotowania: w dziale „Mieszkania”: „Przeznaczmy 10 mld zł na rewitalizację i remonty pustostanów w zasobach polskich samorządów oraz przeznaczmy 3 mld zł rocznie na dofinansowanie nowych projektów w modelu TBS (Towarzystw Budownictwa Społecznego) oraz remont i powiększenie miejskich zasobów mieszkaniowych”<sup>12</sup>. Natomiast w dziale „Środowisko”: „Skończymy z wycinką drzew w miastach i zapewnimy ochronę bioróżnorodności na terenach miejskich. Wprowadzimy instytucje «miejskiego ogrodnika», odpowiedzialnego za parki, nowe nasadzenia i użytki ekologiczne”<sup>13</sup>. W prezentowanym programie

<sup>12</sup> 100 konkretów na pierwsze 100 dni rządów!, s. 15, <https://platforma.org/dokumenty/program> (17.03.2025).

<sup>13</sup> Tamże, s. 19.

są jednak także postulaty, które mogą oddziaływać na estetykę przestrzeni w sposób negatywny, jak np. w dziale „Energetyka”: „Złożymy projekt ustawy odblokowującej możliwość rozwoju energetyki wiatrowej na lądzie (zmniejszenie odległości do 500 m) z jasnymi i szybkimi regułami wydawania decyzji o budowie i przyłączeniu”<sup>14</sup>.

Program partii Nowoczesna, dostępny na stronie internetowej, posiada dwie wersje: pełną („Wolność i dobrobyt” – program gospodarczy i społeczny) oraz skróconą („Polska nowoczesna i liberalna” – 11 postulatów programowych). Tylko w wersji pełnej programu, Nowoczesna postuluje m.in. „likwidację barier architektonicznych i komunikacyjnych we wszystkich budynkach użyteczności publicznej oraz wprowadzenie standardów dostępności w samorządach”<sup>15</sup>. Partia zapowiada również przyspieszenie digitalizacji zasobów kultury, w tym „dokumentacji zabytków dziedzictwa materialnego”<sup>16</sup>. Zagadnienia dotyczące polityki przestrzennej powiązane zostały z kolei z postulatami poprawy jakości życia w regionach: „Problemem wielu gmin jest nieuporządkowane i niekontrolowane gospodarowanie przestrzenią. Zakończymy prace nad ustawą o planowaniu przestrzennym, by wprowadzić jednolite, wyższe standardy i skrócić czas planowania. Proces wydawania pozwoleń powinien być skrócony i odbiurokratyzowany. Wprowadzimy rozwiązania przeciwdziałające niekontrolowanemu rozlewaniu się miast, wprowadzając zakaz zabudowy na obszarach, gdzie nie ma dostępu do podstawowych usług publicznych. Wspólnie z reprezentacją władz samorządowych wypracujemy dodatkowe narzędzia dotyczące ochrony krajobrazu, niszczonego przez «szyldozę» i «banerozę»”<sup>17</sup>.

Partia Zieloni umieściła na swojej stronie internetowej szereg postulatów programowych, głównie związanych z eko-modernizacją polskich domów, urzędów i przedsiębiorstw. Natomiast obszerniejszy dokument programowy tej partii nosi tytuł „Zielony plan odbudowy” i pochodzi z roku 2022. Jednakże jedynymi, zawartymi w nim postulatami odnoszącymi się w luźny sposób do polityki przestrzennej, są kwestie rozwoju odnawialnych źródeł energii, w tym wiatrowej<sup>18</sup>. Więcej interesujących nas postulatów partia Zieloni zawarła w swoim programie na wybory samorządowe w 2024 roku, jednak programu tego nie ma na oficjalnej stronie internetowej, a niektóre postulaty możemy poznać m.in. z informacji Polskiej Agencji Prasowej: „Tę «zieloną dychę», ten

<sup>14</sup> Tamże, s. 16.

<sup>15</sup> *Wolność i dobrobyt. Program gospodarczy i społeczny Nowoczesnej*, s. 67, <https://nowoczesna.org/program/> (21.03.2025).

<sup>16</sup> Tamże, s. 62.

<sup>17</sup> Tamże, s. 36.

<sup>18</sup> *Zielony Plan Odbudowy*, <https://partiazieloni.pl/zielony-plan-odbudowy/> (21.02.2025), s. 23.

nasz manifest samorządowy można zawęzić do trzech bardzo ważnych postulatów. Koniec z betonowaniem miast, koniec z «patodeweloperką» i koniec z «samochodozą». Chcemy więcej parków i zieleni, więcej mieszkalnictwa społecznego i więcej transportu zbiorowego. A to wszystko zasilane z odnawialnych źródeł energii. W ten sposób będziemy tworzyć nasze zrównoważone, ekologiczne, lokalne społeczności – podkreślił współprzewodniczący partii Przemysław Słowik<sup>19</sup>.

Z kolei na stronie internetowej Inicjatywy Polskiej brak jest dokumentu programowego, jedynie w zakładce „O Nas” są wskazane podstawowe cele partii, pośród których nie ma interesujących nas zagadnień<sup>20</sup>.

## Program Trzeciej Drogi oraz partii ją tworzących

Trzecia Droga (jako koalicja Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz Polski 2050 Szymona Hołowni) opiera się głównie na umowie pomiędzy obiema partiami, zawartej przed wyborami w 2023 r.<sup>21</sup> W rzeczonym dokumencie brak jednak jakichkolwiek postulatów, odnoszących się do poruszanej w niniejszym artykule problematyki. Przyjrzyjmy się zatem dokładniej programom partii politycznych, tworzących Trzecią Drogę.

Aktualny program Polskiego Stronnictwa Ludowego pochodzi z 2023 r. i składa się z 12 rozdziałów. W programie tym, w ramach szeroko rozumianej polityki przestrzennej, partia postuluje m.in. stworzenie spójnej sieci tras rowerowych oraz wymóg, iż „każda budowa i modernizacja drogi wojewódzkiej, powiatowej i gminnej powinna obejmować budowę chodnika i ścieżki rowerowej (obligatoryjnie w terenie zabudowanym)” wraz z dofinansowaniem w „wysokości 90% kosztów (środki budżetowe i UE)”<sup>22</sup>. Ponadto PSL zakłada szeroko zakrojoną budowę i remonty wiejskich świetlic<sup>23</sup>. W kwestii mieszkalnictwa, partia proponuje program „ziemia za złotówkę”: „Dzięki niemu osoby do 35. roku życia będą mogły nabywać za symboliczną złotówkę działkę budowlaną z zasobów państwowych. Wraz z działką uzyskają pozwolenie na

<sup>19</sup> PAP, *Partia Zieloni zaprezentowała program na wybory samorządowe*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/partia-zieloni-zaprezentowala-program-na-wybory-samorzadowe> (21.03.2025).

<sup>20</sup> *Inicjatywa Polska – O Nas*, <https://ipl.org.pl/o-nas/> (21.03.2025).

<sup>21</sup> *Umowa pomiędzy Polską 2050 Szymona Hołowni a Polskim Stronnictwem Ludowym o wspólnym starcie w Wyborach Parlamentarnych w 2023 r.*, <https://www.psl.pl/wp-content/uploads/2023/04/Umowa-PL2050-PSL-27.4.pdf> (12.03.2025).

<sup>22</sup> *PSL – Program Polskiego Stronnictwa Ludowego*, s. 11, <https://www.psl.pl/> (17.03.2025).

<sup>23</sup> Tamże.

budowę i projekt domu energooszczędnego”<sup>24</sup>. W kwestii likwidacji barier dla osób niepełnosprawnych PSL postuluje „wieloletni program poprawy dostępności z określeniem 3 kategorii obiektów. Dotyczy to budynków użyteczności publicznej, infrastruktury komunikacyjnej oraz treści cyfrowych udostępnianych przez instytucje państwa i samorządy”<sup>25</sup>. Brak jednak w programie informacji o tym, w jaki sposób znoszenie barier architektonicznych dla niepełnosprawnych mogłoby oddziaływać na estetykę budynków użyteczności publicznej, zwłaszcza tych o charakterze zabytkowym? W swoim programie PSL dość mocno optuje za odnawialnymi źródłami energii, w tym za elektrowniami wiatrowymi, przy czym „powstawanie nowych elektrowni wiatrowych będzie uzależnione od zgody mieszkańców”<sup>26</sup>.

W przypadku partii Polska 2050 Szymona Hołowni nie mamy do czynienia z konkretnym, wyodrębnionym dokumentem programowym, zaś wszelkie postulaty zostały zawarte na stronie internetowej (jako element interaktywny). Zasadniczo w programie partii Szymona Hołowni brakuje postulatów dotyczących architektury czy ochrony dziedzictwa kulturowego. Odnośnie polityki przestrzennej, w dziale dotyczącym mieszkalnictwa<sup>27</sup>, możemy m.in. przeczytać, iż partia opowiada się za zwiększeniem limitu obrotu ziemią rolną na terenach miejskich po to, aby zwiększyć podaż mieszkań. Pojawia się także postulat przyspieszenia procesu tworzenia planów zagospodarowania przestrzennego: „Wprowadzimy obowiązek posiadania przez każdą gminę planu zagospodarowania przestrzennego w ciągu 10 lat z zagwarantowaniem na to środków w budżecie w ciągu pierwszych 5 lat”<sup>28</sup>.

## Program Nowej Lewicy

Aktualny program Nowej Lewicy pochodzi z roku 2023. Tutaj, podobnie jak w przypadku Polski 2050, postulaty związane z architekturą i polityką przestrzenną pojawiają się przy okazji omawiania problematyki dostępu do mieszkań. Nowa Lewica zapowiada powrót polityki mieszkaniowej: „Likwidacja Ministerstwa Budownictwa w 2007 roku była błędem – polityka mieszkaniowa i przestrzenna była od tego czasu przerzucana pomiędzy resortami jak

<sup>24</sup> Tamże, s. 12.

<sup>25</sup> Tamże, s. 15.

<sup>26</sup> Tamże, s. 27.

<sup>27</sup> *Polska 2050 Szymona Hołowni, Program: Trzecia Droga to programy a nie kłótnie – Mieszkanie to prawo. Wiemy jak pomóc młodym ludziom*, <https://polska2050.pl/polska-2050-program-trzecia-droga-to-programy-a-nie-klotnie/mieszkanie-to-prawo-wiemy-jak-pomoc-mlodym-ludziom/> (14.03.2025).

<sup>28</sup> Tamże.

gorący kartofel. Wzorem Niemiec, które po 23-letniej przerwie reaktywowały resort dedykowany budownictwu, utworzymy Ministerstwo Mieszkalnictwa. Powołamy Państwową Agencję Mieszkaniową, która będzie działała zgodnie z zasadą «państwo płaci, planuje i wspiera, samorządy budują mieszkania». Do jej głównych zadań będzie należało m.in. pozyskiwanie na potrzeby inwestycji mieszkaniowych działek należących do spółek skarbu państwa, mapowanie potrzeb mieszkaniowych polskiego społeczeństwa oraz egzekwowanie wysokich standardów architektonicznych, energetycznych czy związanych z infrastrukturą społeczną na nowo powstałych osiedlach<sup>29</sup>. Ponadto partia ta postuluje zwiększone „dofinansowanie dla TBS-ów (Towarzystw Budownictwa Społecznego) i SIM-ów (Społecznych Inicjatyw Mieszkaniowych) modernizujących obiekty zabytkowe”<sup>30</sup>. W innym miejscu programu (zatytułowanym: Zielony Ład) Nowa Lewica zapowiada „koniec betonozy”: „Stworzymy Fundusz Kruszenia Betonu na kwotę 3 mld złotych, wspierający samorządy w przekształcaniu przestrzeni miejskiej pełnej betonu w bardziej zieloną i przyjazną człowiekowi. Zwiększymy dostępność przestrzeni miejskiej dla osób z ograniczoną mobilnością. Dostosujemy przestrzeń miejską do zmieniającego się klimatu, m.in. wspierając mikroretencję wody oraz poprawiając dostęp do ławek, cienia, toalet i źródeł wody pitnej”<sup>31</sup>. Z kolei w stosunku do dziedzictwa kulturowego, pojawia się bardzo ogólny postulat dotyczący promocji zagranicznej, oparty „na poszanowaniu różnorodności (...), a nie na wąskim podejściu narodowo-katolickim”<sup>32</sup>.

## Program Prawa i Sprawiedliwości

Pierwszy z omawianych programów ugrupowań opozycyjnych, to program partii Prawo i Sprawiedliwość – rządzącej w Polsce w latach 2015–2023. Program nosi tytuł „Bezpieczna przyszłość Polaków” i pochodzi z roku 2023. Dokument w dziale dotyczącym osiągnięć 8 lat rządów PiS-u wymienia wśród nowo powołanych instytucji m.in. Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki<sup>33</sup>. Instytucja ta, mająca za zadanie kształtowanie świadomości wartości estetycznej architektury w społeczeństwie, w praktyce została zdominowana przez architektów o poglądach modernistycznych i głównie taką architek-

<sup>29</sup> *Program Wyborczy KW Nowa Lewica*, pkt. 148, <https://lewica.org.pl/program/program-wyborczy-kw-nowa-lewica> (17.03.2025).

<sup>30</sup> Tamże, pkt. 149.

<sup>31</sup> Tamże, pkt. 45.

<sup>32</sup> Tamże, pkt. 100.

<sup>33</sup> *Bezpieczna Przyszłość Polaków*, s. 124, <https://pis.org.pl/dokumenty> (17.03.2025).

ture promowała i nadal promuje. Niejako potwierdzeniem takiego kierunku rządów PiS w zakresie architektury jest – wymieniona jako perspektywa do roku 2031 w dziedzinie kultury – inwestycja w modernistyczny gmach hotelu „Cracovia” (obiekt z lat 60. XX wieku, wpisany do rejestru zabytków w 2016 r.) z przeznaczeniem na nowoczesny ośrodek kreatywny w zakresie wzornictwa i architektury<sup>34</sup>. Z kolei w rozdziale „Unowocześnienie ram prawnych dla kultury” możemy m.in. przeczytać, iż: „Przeniesiemy dział Architektura do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz przyjmimy nową ustawę o zagospodarowaniu przestrzeni, uwzględniającą punkt widzenia architektury i urbanistyki. Projekt zakłada wydzielenie z działu administracji rządowej – budownictwo, planowanie i zagospodarowanie przestrzenne oraz mieszkalnictwo – części związanych z architekturą i przeniesienie ich w kompetencje ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego”<sup>35</sup>. Część zapisów dotyczących architektury w programie PiS znalazła się także w dziale „mieszkalnictwo”, m.in. o wyłanianych w konkursach, gotowych, darmowych projektach budynków wielorodzinnych, jak i jednorodzinnych<sup>36</sup>. Ponadto program PiS zakłada walkę z tzw. patodeweloperką „czyli niedopuszczalnymi praktykami, które na rynku mieszkaniowym stosują niektórzy deweloperzy. Powodują one nie tylko niższy komfort i jakość życia mieszkańców nowych budynków i osiedli, lecz także generują koszty, które w przyszłości ponosić będzie całe społeczeństwo. Według szacunków Polskiego Instytutu Ekonomicznego całkowite roczne koszty chaosu przestrzennego w Polsce to 84,3 mld zł, a w przeliczeniu na każdego mieszkańca Polski to aż 2,2 tys. zł”<sup>37</sup>. Zgodnie z prezentowanym programem: „Ministerstwo Rozwoju i Technologii rozpoczęło już proces porządkowania zasad budowy budynków wielorodzinnych. Proponowane zmiany dotyczą nowego projektu rozporządzenia w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie”<sup>38</sup>. Warto również zauważyć, iż PiS zgłosiło w swoim programie postulat rewitalizacji osiedli z wielkiej płyty, zakładający m.in. budowę wind w blokach 3- i 4-piętrowych<sup>39</sup>.

<sup>34</sup> Tamże, s. 198.

<sup>35</sup> Tamże, s. 202–203.

<sup>36</sup> Tamże, s. 176–177.

<sup>37</sup> Tamże, s. 178.

<sup>38</sup> Tamże, s. 179. Ostatecznie wydanie nowego rozporządzenia nie doszło do skutku – w polskim prawie nadal obowiązuje (choć poddawane zmianom – ostatni raz 9.05.2024 r.) *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie*, Dz.U. 2002, Nr 75, poz. 960.

<sup>39</sup> Tamże.

Z prezentowanym, modernistycznym oraz utylitarnym podejściem do architektury w programie PiS, kontrastuje dość długi fragment zapowiadający odbudowę dziedzictwa kulturowego Polski: „Nasze wsie, miasteczka i miasta były wielokrotnie niszczone. (...) Wpływy obce w czasach zależności odcisnęły swoje piętno na architekturze, tkance miejskiej, przyrodzie i kulturze. Dlatego dążymy do odzyskania tej dumnej, lecz zapomnianej Ojczyzny. Zrealizujemy program wielkiej odbudowy Polski. Będzie on zaplanowany na dłuższy okres, co najmniej kilkunastu lat, i będzie obejmował szereg działań nastawionych na odbudowę i odzyskanie naszego dziedzictwa kulturowego, które zostało zniszczone lub zagrabione. Polska ma odzyskać dawny blask, musimy raz na zawsze usunąć piętno zaborów, kolejnych wojen i PRL-u. Chcemy odbudować zamki, pałace, dwory, niekiedy nawet dworki i kamienice, a także poddać rewitalizacji stare miasta. (...) Pałac Saski jest dopiero pierwszym krokiem. Chcemy, by Polska stała się atrakcją turystyczną nie tylko ze względu na swoją ciekawą przyrodę, ale żeby przyciągała również siłą dziedzictwa narodowego. Chcemy, by nasze miasta były nie tylko nowoczesnymi metropoliami, lecz też miejscami, w których przyjemnie jest żyć, w których, tak jak w Paryżu czy Wiedniu, można przeglądać się w duszy Narodu. Chcemy, by nasze miasteczka nie przypominały obszaru postsowieckiego, lecz żeby powróciły do nich tradycja, koloryt i barwność dawnych lat”<sup>40</sup>. Tak szeroko zakrojony program *de facto* rekonstrukcji zabytków (gdyż podany jako przykład Pałac Saski jest właśnie rekonstrukcją, a nie odbudową) w istocie swojej koliduje pod względem ideowym z promowaną w trakcie rządów PiS architekturą modernizmu, której przedstawiciele, poprzez swoje środowiskowe dokumenty doktrynalne, w zasadzie wykluczają możliwość rekonstruowania zabytków, a także dopuszczają nowoczesną ingerencję w przestrzenie zabytkowe<sup>41</sup>. W jaki zatem sposób PiS miałoby pogodzić promowanie architektury nowoczesnej z przywracaniem tymże przestrzeniom „tradycji, kolorytu i barwności dawnych lat”? Na to, jakże kluczowe z ideowego punktu widzenia, pytanie – program PiS nie odpowiada.

## Program Konfederacji WiN oraz partii ją tworzących

Kolejnym analizowanym dokumentem w ramach opozycji parlamentarnej, jest program wyborczy ugrupowania Konfederacja Wolność i Niepodległość (z 2023 r.). Sama formacja składała się wówczas z trzech osobnych partii politycznych, ale od niedawna (po wykluczeniu Konfederacji Korony Polskiej)

<sup>40</sup> Tamże, s. 234–235.

<sup>41</sup> Szerzej na ten temat: G. Kęsik, *Polityka wobec miejskich przestrzeni historycznych...*, s. 113–125.

tworzą ją już tylko dwie partie – Nowa Nadzieja oraz Ruch Narodowy<sup>42</sup>. Program zatytułowany „Konstytucja Wolności”, w kwestii polityki przestrzennej zakłada m.in. uproszczenie prawa budowlanego dla gospodarstw rolnych, tak aby na obszarach nieobjętych planem zagospodarowania przestrzennego „rolnik powinien mieć prawo wybudowania na własnej ziemi dowolnych budynków potrzebnych do produkcji prowadzonej w danym gospodarstwie”<sup>43</sup>. Z kolei w kwestii obniżenia kosztów budowy nowych mieszkań, Konfederacja proponuje intensyfikację samego procesu tworzenia nowych planów zagospodarowania przestrzennego – poprzez większy udział w dochodach budżetu państwa z PIT dla samorządów, które będą nimi w znacznym stopniu pokryte<sup>44</sup>. Program wspólnej formacji nie porusza zbyt wielu spośród interesujących nas problemów, dlatego warto by przeanalizować programy partii tworzących do niedawna Konfederację WiN, czyli Nowej Nadziei, Ruchu Narodowego oraz Konfederacji Korony Polskiej.

W przypadku Nowej Nadziei nie mamy do czynienia z programem jako takim, a jedynie deklaracją ideową, którą można znaleźć bezpośrednio na stronie internetowej partii<sup>45</sup>. W rzeczowej deklaracji nie ma niczego, co odnosiłoby się bezpośrednio do omawianych w niniejszym artykule zagadnień. Pośrednio – partia Nowa Nadzieja opiera się na wartościach cywilizacji łacińskiej, „która wyrasta z greckiego umiłowania prawdy i piękna, rzymskich zasad prawa i praworządności oraz etyki chrześcijańskiej”. Element piękna (rozumianego także jako estetyka przestrzeni) zatem się pojawia, z drugiej jednak strony partia optuje za prawem własności nieograniczonej, „która – w odróżnieniu od własności ułomnej – nie jest zależna od demokratycznej woli większości, rządów ani państwa”. Jak zatem w warunkach liberalnych egzekwować od właścicieli nieruchomości prawo społeczności lokalnej do ładu przestrzennego? Jest to dylemat, który niejako wyrasta z deklaracji ideowej Nowej Nadziei<sup>46</sup>.

Program Ruchu Narodowego (pochodzący z 2016 r.) nosi tytuł „Suwerenny naród w XXI wieku”. Dokument zawiera w sobie zarówno deklarację ideową, jak również postulaty partii, ujęte w trzy duże działy: „suwerenność polityczna”, „suwerenność gospodarcza” i „suwerenność kulturowa”. W ramach

<sup>42</sup> M. Wróblewski, *Dwóch posłów opuszcza klub parlamentarny Konfederacji. To ludzie Grzegorza Brauna*, <https://wiadomosci.wp.pl/dwoch-poslow-opuszcza-klub-parlamentarny-konfederacji-to-ludzie-grzegorza-brauna-7133628072225280a> (25.04.2025).

<sup>43</sup> *Konstytucja Wolności*, s. 64, <https://konfederacja.pl/o-konfederacji/> (17.03.2025).

<sup>44</sup> Tamże, s. 97.

<sup>45</sup> *Nowa Nadzieja – Deklaracja ideowa*, <https://wolnosc.pl/deklaracja-ideowa/> (17.03.2025).

<sup>46</sup> Por. G. Kęsik, *Przemiany ustrojowe, liberalizm i własność prywatna a polityka wobec przestrzeni historycznych*, [w:] B. Rydliński, S. Sowiński, R. Zenderowski (red.), *Wolność. Wieczne wyzwanie*, Warszawa 2018, s. 621–629.

polityki mieszkaniowej RN postuluje m.in. „aby przepisami prawa zobligować samorządy do takiego gospodarowania nieruchomościami, aby wraz z nową zabudową mieszkaniową z wyprzedzeniem był planowany rozwój sieci drogowej, komunikacji publicznej, terenów zielonych i obiektów sportowych oraz wszelkich usług publicznych, przesądzających o cywilizacyjnym charakterze europejskiego miasta. Mieszkania tańsze lub przeznaczone na wynajem nie muszą oznaczać gorszego standardu urbanistycznego. Przeciwnie – tam, gdzie w inwestycje zaangażowane są władze publiczne, standard projektowania architektoniczno-urbanistycznego powinien być wręcz wyższy, niż w czysto komercyjnych, deweloperskich realizacjach”<sup>47</sup>. Natomiast w dziale dotyczącym „suwerenności kulturowej” program RN zawiera cały szereg postulatów, ujętych nawet w dedykowane im podrozdziały, istotnych z punktu widzenia niniejszego artykułu. Jeden z podrozdziałów zatytułowany jest wprost jako „powrót do tradycji w sferze architektury i urbanistyki”. Możemy tam przeczytać m.in., że „Ruch Narodowy, pragnąc wspierać wspólnotowe i zarazem otwarte życie społeczne, postuluje powrót do tradycyjnej urbanistyki – tworzenie przestrzeni i architektury w skali człowieka. Warunkiem zaistnienia społecznego wymiaru miasta jest utrzymanie i rozbudowa tkanki miejskiej, opartej o niewysoką zabudowę pierzejową, zorganizowaną bezpośrednio wzdłuż ulic, które nie są zbyt szerokie, przy których na parterze jest wiele relatywnie tanich lokali usługowych i niekomercyjnych miejsc społecznych, z niezależnymi wejściami prosto z ulicy. Taki model zabudowy pozwala w sposób naturalny wydzielić przestrzeń publiczną i półprywatną poprzez sam układ zabudowy, a nie dodatkowo wznoszone płoty i mury. Jest to model wprost przeciwny do otoczonych parkingami mieszkalnych wieżowców i wyizolowanych z miasta, otoczonych parkingami, wielkich centrów handlowych. Uzupełnieniem tradycyjnej zabudowy miejskiej są lokalne centra, w postaci placów i parków, z przemyślaną na etapie planowania komunikacją zbiorową. (...) Aby to zmienić musimy po pierwsze kształtować wyższe oczekiwania urbanistyczne wśród nabywców nowych nieruchomości, a po drugie przygotować odpowiednie regulacje, ograniczające destrukcyjną dla przestrzeni miejskiej zachłanność deweloperów”<sup>48</sup>. Dodatkowo w programie Ruchu Narodowego możemy znaleźć także postulat wsparcia „dla klasycznego malarstwa, rzeźby i rzemiosła”, ponieważ „pielęgnowanie takich umiejętności jest istotne z perspektywy zachowania przez naród kulturowej ciągłości i żywego kontaktu ze swoim dziedzictwem. Państwo powinno uwzględnić taką specjalizację w pro-

<sup>47</sup> *Suwerenny naród w XXI wieku – program Ruchu Narodowego*, s. 60, <https://ruch-narodowy.pl/#program> (17.03.2025).

<sup>48</sup> Tamże, s. 90.

filach kształcenia uczelni artystycznych, a także wąskiemu gronu najzdolniejszych artystów już na etapie studiów stworzyć perspektywę zatrudnienia, m.in. w branży renowacji i konserwacji zabytków. Innym kierunkiem wykorzystania ich talentów może być obecny w świecie zachodnim trend tzw. nowej klasyki, czyli sięgania po konsekwentnie tradycyjne style przy wznoszeniu zupełnie nowych obiektów prywatnych, publicznych czy sakralnych, a także rekonstrukcja zabytkowych fragmentów miast, objętych zniszczeniami wojennymi<sup>49</sup>. Wspomniane postulaty Ruch Narodowy wiąże także z przywróceniem wysokiej pozycji kulturze katolickiej: „Dziedzictwo teologii i katolickiej myśli społecznej, sztuki religijnej i inspirowanej religią, liturgii, muzyki sakralnej, katolickiej obyczajowości, architektury sakralnej – to wszystko część polskiego dziedzictwa kulturalnego, które dla katolików jest żywym punktem odniesienia w bieżącej pracy twórczej. Nie ma żadnych powodów, dla których mielibyśmy zaakceptować pogląd, iż kulturalne dziedzictwo katolickie w mniejszym stopniu zasługuje na utrwalanie i popularyzację niż inne składniki polskiego dorobku cywilizacyjnego”<sup>50</sup>.

Przechodząc do programu Konfederacji Korony Polskiej (z roku 2021) warto zauważyć brak w nim bezpośredniego odniesienia do architektury czy polityki przestrzennej, jest tam natomiast ujęta kwestia dziedzictwa kulturowego, które miałyby stać się elementem infrastruktury krytycznej państwa (archiwa, bazy danych, biblioteki, obiekty historyczne i kultu religijnego) i zostać objęte ochroną operacyjną<sup>51</sup>, „a w przypadku zagrożenia degradacją (...) również wsparciem materialnym”<sup>52</sup>. Z kolei za nowy, dodatkowy element dziedzictwa kulturowego powinno zostać uznane „rodzinne gospodarstwo rolne (...) i z tego względu podlegać szczególnej ochronie oraz opiece Państwa Polskiego”<sup>53</sup>.

## **Program Partii Razem**

Ostatnim omawianym programem będzie program Partii Razem, która dostała się do parlamentu startując we wspólnym Komitecie z Nową Lewicą i jako Lewica Razem stała się także częścią koalicji rządzącej. Jednakże rok po wyborach w partii nastąpił rozłam, a część parlamentarzystów (pod nazwą Par-

<sup>49</sup> Tamże, s. 88.

<sup>50</sup> Tamże.

<sup>51</sup> *Program Konfederacji Korony Polskiej*, s. 53, <https://konfederajakoronypolskiej.pl/> (17.03.2025).

<sup>52</sup> Tamże, s. 82.

<sup>53</sup> Tamże, s. 28.

tia Razem) przeszła do opozycji<sup>54</sup>. Program tej partii zostanie zatem przeanalizowany jako program partii opozycyjnej. W rzeczonym programie, w dziale dotyczącym zielonej transformacji, zapowiedziano planowanie przestrzenne „nie wymuszające niepotrzebnych podróży, [gdzie] bezpieczeństwo pieszych, transport rowerowy i kolejowy będą miały priorytet w transformacji transportu”<sup>55</sup>. Sporo miejsca w deklaracji programowej poświęcone jest kwestii dostępności mieszkań – zdaniem partii to państwo powinno budować mieszkania na wynajem, zamiast dotować deweloperów i banki. W kwestii ład przestrzennego, partia Razem proponuje wprowadzenie nowych zasad „ochrony przestrzeni publicznej, terenów zieleni (...). W rozwoju miast i terenów wiejskich na pierwszym miejscu będzie stało dobro wspólnoty (...). Dość samowoli deweloperów, grodu osiedli, szpecenia miast reklamami wielkoformatowymi i betonowania parków i skwerów. (...) Zobowiązemy deweloperów sektora mieszkaniowego do budowy w całości lub części obiektów infrastruktury społecznej (szkół, przedszkoli, parków, bibliotek i świetlic)”<sup>56</sup>. Ponadto, w części zapowiadającej koniec podziału na Polskę A i B, partia Razem deklaruje, iż „państwo przestanie się wycofywać z obszarów wiejskich. Sąd, szpital i szkoła średnia powinny znajdować się w zasięgu szybkiego dojazdu z każdej miejscowości”<sup>57</sup>. Z technicznego punktu widzenia program Partii Razem, podobnie jak prezentowane wcześniej programy Polski 2050, Nowej Lewicy oraz Nowej Nadziei, został zamieszczony na stronie internetowej jako część jej treści, o charakterze interaktywnym.

## Wnioski

Podsumowując niniejszy artykuł warto zauważyć, iż postulaty odnoszące się do tematyki architektury, jej kształtu, estetyki oraz wpływu na człowieka, pojawiają się w programach partii niezwykle rzadko. Równie niewiele, chociaż nieco więcej, miejsca w swoich programach partie polityczne poświęcają kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego. W zasadzie tylko dwie, z omawianych

<sup>54</sup> M. Pankowska, *Partia Razem opuszcza klub Lewicy. Założy własne koło w Sejmie*, <https://oko.press/na-zywo/na-zywo-relacja/partia-razem-opuszcza-klub-lewicy-zalozy-wlasne-kolo-w-sejmie> (25.04.2025).

<sup>55</sup> *Partia Razem – Deklaracja Programowa – Zielona transformacja dla przyszłości*, <https://partiarazem.pl/deklaracja-programowa/2-zielona-transformacja-dla-przyszlosci> (14.03.2025).

<sup>56</sup> Tamże – *Państwo, które buduje mieszkania*, <https://partiarazem.pl/deklaracja-programowa/4-panstwo-ktore-buduje-mieszkania> (14.03.2025).

<sup>57</sup> Tamże – *Koniec podziału na Polskę A i B*, <https://partiarazem.pl/deklaracja-programowa/8-koniec-podzialu-na-polske-a-i-b> (14.03.2025).

partii, szerzej poruszają ten problem – Prawo i Sprawiedliwość oraz Ruch Narodowy. W przypadku pierwszej z nich zwraca uwagę jednak pewna niespójność programu z praktyką rządzenia – konsekwentnego promowania architektury modernizmu i trwającej latami, a *de facto* fizycznie nierozpoczętej, rekonstrukcji Pałacu Saskiego<sup>58</sup>. Z kolei program Ruchu Narodowego najpełniej, spośród wszystkich zaprezentowanych w niniejszym artykule, rozwija kwestię istoty tradycyjnej estetyki i architektury dla spójnego rozwoju kulturowego Polski. Partia ta jednak nie miała jak dotąd okazji, aby wdrożyć swoje postulaty programowe w ramach praktyki rządzenia państwem lub choćby samorządem – być może tutaj również (podobnie jak w przypadku PiS) mogłyby pojawić się pewne bariery o charakterze praktycznym. W przypadku pozostałych partii politycznych, zdecydowanie najwięcej postulatów programowych dotyczy szeroko rozumianej polityki przestrzennej – głównie w jej wymiarze mieszkaniowym oraz ekologicznym. To właśnie z działów dotyczących mieszkalnictwa i ekologii najczęściej „wyłaniają się” postulaty, niejako zahaczające o politykę przestrzenną. Dotyczą one głównie zwiększenia ilości oddawanych mieszkań oraz poprawy jakości życia (m.in. w wymiarze dostępności infrastruktury transportowej oraz zwiększania terenów zielonych) na nowych osiedlach. Z drugiej jednak strony, dość silna promocja odnawialnych źródeł energii przez niektóre partie – chociażby w postaci farm wiatrowych – może generować także ujemny wpływ na krajobraz kulturowy.

## Bibliografia

- Feltynowski M., *Polityka przestrzenna obszarów wiejskich*, Warszawa 2009.
- Grzybowska K., *Partie i systemy partyjne*, [w:] A. Pogłódek, B. Szmulik, R. Zenderowski (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie, polityce i prawie*, Warszawa 2022.
- Heywood A., *Politologia*, Warszawa 2006.
- Jarentowski M., *Partie polityczne, wybory, parlament – wybrane zagadnienia konstytucyjne*, Warszawa 2021.
- Kęsik G., *Polityka wobec miejskich przestrzeni historycznych. Uwarunkowania, podmioty, modele decyzyjne*, Saarbrücken 2014.
- Kęsik G., „Spatial history-based politics”? Remarks on Relations between Power and Architecture in Poland after Accession to the European Union, [w:] A. Rudowski, M. Sulkowski (red.), *Poland in the European Union – Perspectives of Membership*, Warszawa 2017.

<sup>58</sup> Mowa tutaj o niemal pięciu latach, jakie upłynęły od podpisania przez Prezydenta RP *Deklaracji o restytucji Pałacu Saskiego* z 11.11.2018, <https://saski2018.pl/restytucja/> (17.03.2025) do wyłonienia oficjalnego projektu odbudowy 12.10.2023: *Warszawa – Znamy wyniki konkursu na odbudowę Pałacu Saskiego, Pałacu Brühla i kamienic przy ulicy Królewskiej*, <https://rekonstrukcjeiodbudowy.pl/warszawa-znamy-wyniki-konkursu-na-odbudowe-palacu-saskiego-palacu-bruhla-i-kamienic-przy-ulicy-krolewskiej/> (17.03.2025).

- Kęsik G., *Przemiany ustrojowe, liberalizm i własność prywatna a polityka wobec przestrzeni historycznych*, [w:] B. Rydliński, S. Sowiński, R. Zenderowski (red.), *Wolność. Wieczne wyzwanie*, Warszawa 2018.
- Kęsik G., *The cultural security of Poland*, [w:] E. Szyszlak, R. Wiśniewski, R. Zenderowski (red.), *Cultural security. Theory – Selected Aspects – Case Studies*, Lausanne 2023.
- Scruton R., *The Aesthetics of Architecture*, London 1979.
- Skorowski H., *Europa regionu. Regionalizm jako kategoria aksjologiczna*, Warszawa 1998.
- Sobolewska-Myślik K., *Partie polityczne na poziomie lokalnym*, [w:] E. Ganowicz, L. Rubisz (red.), *Polityka lokalna. Właściwości, determinanty, podmioty*, Toruń 2008.
- Tomaszewski A., *Dziedzictwo i zarządzanie*, [w:] K. Gutowska (red.), *Problemy zarządzania dziedzictwem kulturowym*, Warszawa 2000.